

ALGUNS ASPECTES
DEL CASTANYER,
CASTANEA SATIVA MILL.,
EN EL MASSÍS
DEL MONTSENY

MARTÍ BOADA I JUNCÀ

Dibuixos de
CARLES PUCHE

AGRAÏMENTS

Volem testimoniar el nostre agraïment al forestal Emili Garolera per les informacions i atencions fornides.

DISTRIBUCIÓ ACTUAL DEL CASTANYER

La seva distribució des de molt antic ha estat propiciada per l'home. Alguns autors diuen que és d'origen oriental, dels Balcans, el Caucas i l'Àsia Menor. Actualment s'escampa per tot el nord de l'Europa Mediterrània, però també s'estén per tot Europa.

A la península ibèrica es distribueix pel nord humit, llevat dels Pirineus, en què és rar.

A Catalunya es cultiva des de molt antic i el podem trobar introduït principalment a la muntanya mitjana, en el país dels roures i solament en sòls silicis.

En el massís del Montseny, les castanyeredes es troben principalment a les vessants obagues, ocupant majoritàriament antigues rouredes. La més alta és l'anomenada perxada de cal Trompo a 1.150 m d'alçària, i ocuparien una superfície aproximada en el massís de 1.700 ha.

Segons Bolós (1983) les castanyeredes del Montseny estarien incloses a l'associació *Teucrio-Quercetum petraea* subass. *castaneetosum*, i poden tenir una composició florística molt variada. Algunes de les espècies que s'hi poden trobar son: Escorodònia (*Teucrium scorodonia*), Falguera aquilina (*Pteridium aquilinum*), Holcus mollis, Espunyidella (*Galium pumilum*), Herba del Traïdor *Prunella hastifolia*, Viola (*Viola silvestre*), Poa nemoralis, *Galium pumilum*, Ginestell (*Sarothamnus scoparius*), Orella de rata (*Hieracium pilosella*), Geranium dissectum, Esbarzer (*Rubus ulmifolius*), Peu de Llebre (*Lotus corniculatus*), Festuca ovina, Colitxos (*Silene vulgaris*), Agrostis tenuis, Pericó (*Hypericum perforatum*), Carex caryophylla, Maduixera (*Fragaria vesca*), Pensament del Montseny (*Viola rubanii*), *Cerastium fontanum* ssp. *trivialis*.

Segons l'expert forestal Emili Garolera, algunes d'aquestes plantacions de castanyer s'haurien fet en artigues abandonades. Aquesta era una antiga pràctica agrícola, que va perdurar fins els anys cinquanta, que consistia en fer una rompuda o tala sistemàtica d'arbres, en indrets

Castanyer de les nou branques (Viladrau).

Fulla i fruit ferm.

d'accès difícil, o bé especialment en landes de ginestell, i s'hi conreuen intensivament patates i més rarament blat, durant uns cinc o sis anys, a aquest episodi se'l denominava restoble, a partir dels quals s'abandonava i es deixava descansar uns deu o quinze anys, durant aquest període el terreny abandonat era ràpidament colonitzat per lleguminoses com *Sarothamnus scoparius*, que és una bona fixadora de nitrogen del sòl. Un cop passat aquest segon període, es desbrossava i es cremaven les plantes i els arbusts, escampant-se tot seguit les cendres que mineralitzaven el sòl.

ALGUNS ASPECTES DE LA BIOLOGIA DEL CASTANYER

És un arbre que pot assolir alçàries superiors als 30 m. Sol presentar una forma dreta, amb unes capçades molt irregulars, denses i amb branques grosses.

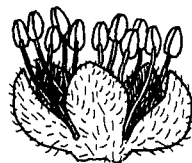
El tronc de natural és molt ample, sovint està cavorcat per dintre, a vegades per l'efecte d'algun llamp, d'altres de manera natural, buidant-se cap al centre del tronc i creixent cap a l'escorça.

L'escorça és llisa durant els primers vint anys, a partir dels quals es forma el ritidoma amb marcades clivelles longitudinals.

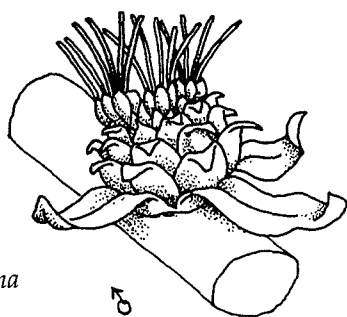
Les fulles son caduques, llanceolades amb la vora aserrada. Les flors són grogues i les masculines tenen forma d'ament. La floració es produeix de manera immediata a la brotada.

La maduració dels fruits i la seva caiguda immediata es produeix de finals de setembre fins a finals d'octubre, les primeres castanyes s'anomenen santmiqueles i les tardanes martiniques.

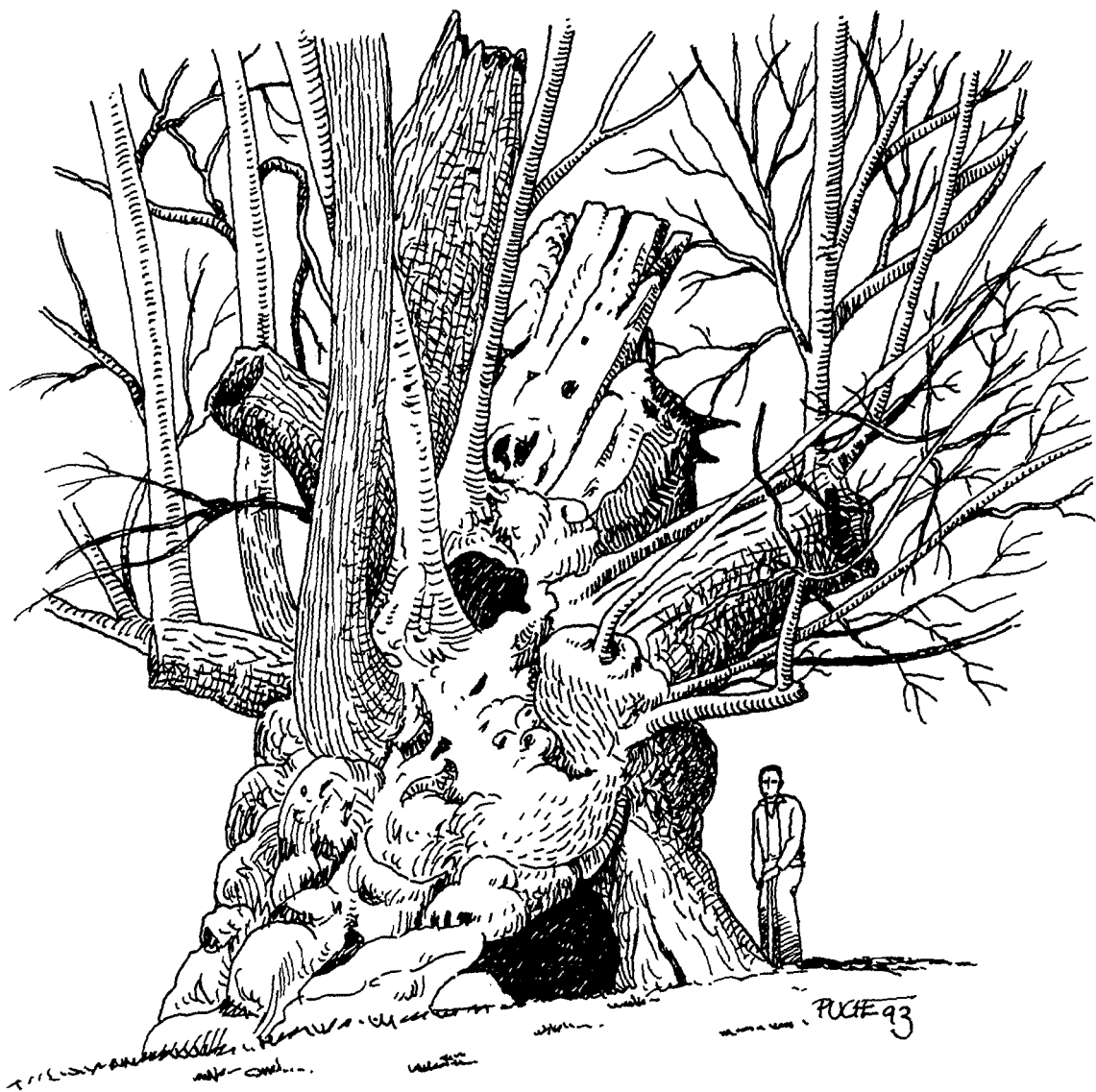
Al massís hi ha diversos exemples centenaris, un d'ells l'anomenat Castanyer de la Baga d'en Cuc és l'arbre amb més diàmetre de tronc de Catalunya, amb un perímetre 1,30 m. del canó de 11,8 m. Alguns altres d'anomenada són el Cap de Dinosaur a Sant Bernat, el de les Nou Branques a Viladrau, el de la Traïna a Montseny i són notables algunes castanyeredes amb peus monumentals com els del Samont, els de can Planes de Fontmartina, els de Ridaure, els de can Cervera, els de can Gat, etc.

♀

*Flors, femenina
i masculina.*

Castanyer de Llevar.

FAUNA VERTEBRADA

No es pot parlar d'un poblament animal de les castanyeredes, sobretot pel que fa als vertebrats. Hi ha algunes espècies que utilitzen els forats dels troncs vells com a refugi i d'altres com a genotob, com:

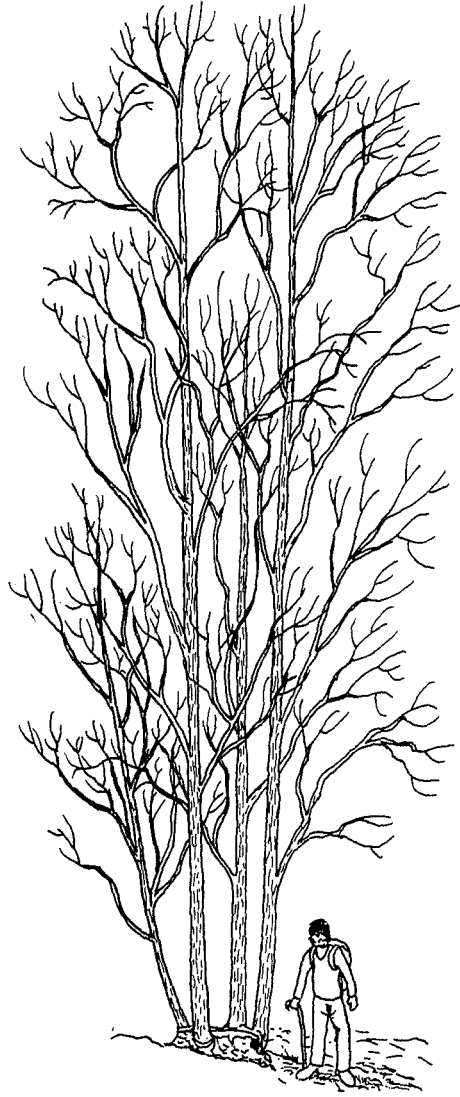
Gamarús (*Strix aluco*)
Mallerenga carbonera (*Parus major*)
Mallerenga blava (*Parus caeruleus*)
Mallerenga petita (*Parus ater*)
Cargolet (*Troglodittes troglodittes*)
Serp boscana (*Elaphe longissima*)

El fruit constitueix un important recurs tròfic per a diferents espècies, algunes les ingereixen senceres com:

Senglar (*Sus acrofa*)
Esquirol (*Sciurus vulgaris*)
Rata esquirolera (*Glis glis*)
Rata sellarda (*Elyomys quercinus*)
Ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*)
Talpó agrest (*Microtus agrestis*)
Hi ha espècies que les ingereixen si les castanyes estan xafades:
Pit-roig (*Erithacus rubecula*)
Pinsà vulgar (*Fringilia coelebs*)
Perdiu (*Alectoris rufa*)
Gaig (*Garrulus glandarius*)

MALALTIES

Des de fa uns quants anys, han aparegut dues malalties que han fet molt de mal a les castanyeredes montsenyenques, fa uns cinquanta anys va aparèixer l'anomenada tinta que és un fong microscòpic (*Phytophthora cambivora*). Als anys seixanta va arribar la pesta americana o xancre (*Endothia parasitica*). Actualment sembla que aquesta darrera podria ser el virus *Chyphonectria parasitica*.

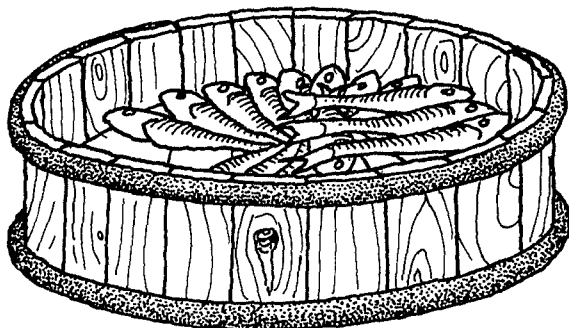
*Soca amb un castanyer
de perxada.*

ACTIVITATS FORESTALS I APROFITAMENTS ANTRÒPICS

Al massís, segons el tipus d'explotació silvícola, hi podem trobar dues formes de castanyeredes, els anomenats castanyers de llevar i les perxades.

Els primers poden ser empeltats, tenen un creixement lent sense interferències antròpiques donant exemplars d'un sol tronc i de dimensions considerables. L'aprofitament principal són els fruits, alguns exemplars seleccionats poden anar per a la construcció de jàceres per a envigats. Dels exemplars més vells de tronc foradat se n'extreu l'anomenada terra de castanyer, utilitzada en jardineria.

Rodell de castanyer.

Les perxades constitueixen una forma de conreu forestal actualment en crisi creixent. Una part molt important d'elles es troben en un estat d'abandó, formant una estranya massa forestal pràcticament impenetrable que no tendeix a cap clímax.

Les perxades es planten amb peus calcinats, és a dir, un planter obtingut habitualment en un camp de terra de qualitat. Al cap d'un a dos anys, es planten al bosc, preparat i "netejat" a aquest efecte. La distància aconsellable és de 2x2. A vegades la sembra de la castanya és directa, amb l'inconvenient que els rossegadors del bosc (rata sellarda, esquirolera, ratolí de bosc i talpons) poden fer estralls al sembrat. Quan l'arbre té uns catorze o quinze anys es fa l'operació d'associar-lo, consistent en tallar-lo ran de soca. Al cap d'uns quatre anys hauran sortit diversos brots de la soca. Hom seleccionarà el millor brot i es farà l'aclarida. Els brots tallats en aquesta operació primerenca aniran destinats a fer els rodells, que tradicionalment s'enviaven a Isla Cristina i Ayamonte (Huelva), per fer el motllats o cèrcols per a les arengades. També a Almeria per a caixes de transport de raïm. Actualment aquest brots de pocs anys s'utilitzen com a tutors per asprar diversos fruiters, com tarongers, llimoners, mandariners, presseguers, pomeres i pareres, i també es fan bastons de passejar.

Antany sembla que els cèrcols de castanyer van tenir una gran importància en el transport marí com a lligall extern de la major part dels embalatges rodons per a les granes i farines, car suplien el ferro que resistia bé la salinitat de l'aigua del mar.

La perxada de selecció es deixa fins els 20 anys. Les peces que s'obtenen d'aquests peus llargs i molt drets són destinades a fusta de botada, però actualment s'utilitza més per a parquets, torneria i fusteria.

Al cap de 4/5 anys es torna a aclarir i s'inicia novament el cicle. Aquesta operació es du a terme fins a sis o set vegades per soca. A partir d'aquest moment ja són excessivament velles, debilitant-se les perxes i apareixent a la fusta l'anomenat roig de castanyer, que és la primera fase de l'evolució del podrit. O bé apareixen el peus anomenats llètols o cor rodats, de fusta molt dolenta.

Al Montseny una perxada ben desenvolupada produeix de tres a sis m³/ha/any (Garolera, comunicació verbal).

Els bosquerols que treballaven a les perxades de castanyer, eren coneguts amb el nom de rodors. Treballaven a preu fet. Per obtenir una càrrega de rodells, un bon roder hi tenia un dia de treball.

Durant el primer terç d'aquests segle els rodors van constituir el primer sindicat de treballadors del bosc conegut al nostre país. Eren coneguts per l'accentuat radicalisme que els caracteritzava.

Actualment l'explotació del castanyer està passant una forta devallada. De la que se n'escapa només la castanya, ja que ha sofert nivell popular una revalorització, lligada a la festa de Tots Sants, que fa que durant aquest període les perxades i castanyeredes s'omplin de manera massiva de gent, sovint sense cap mena d'escrúpol ni respecte, protagonitzant unes recol·leccions totalment disbauxades.

La castanya al Montseny fins els anys quaranta havia constituït un recurs tròfic molt important per a la gent de país, no com una delicadesa gastronòmica sinó com un aliment molt important en la cuina de tot l'any. Les conservaven tot l'any assecant-les prèviament pelades i penjades en un filat a la llar de foc. Era costum de menjar-les cuites amb costella de porc.

CONCLUSIONS

Actualment la pràctica silvícola de les perxades de castanyer en tot el massís està en crisi, algunes presenten un penós abandó com les de Sant Marçal, de cal Trompo, del turó de Morou, de Corbera, etc.

El fet de l'abandó d'aquesta activitat, planteja un problema de desordre forestal, que fins ara en els casos on s'ha produït no s'ha resolt. Creiem que és un tema pendent de solució, que demanarà imaginació i bona capacitat de gestió.

BIBLIOGRAFIA

- BOADA, M. *Els arbres de la regió del Montseny. La vida entorn de l'arbre*. PPU. ICE. Universitat de Barcelona, 1989.
- BOADA, M. i altres. *Arbres de Catalunya*. Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya, 1991.
- BOLÓS, ORIOL DE. *La Vegetació del Montseny*. SPN. Diputació de Barcelona, 1983.
- LLOBET, S. *El medi i la vida en el Montseny*. CSIC. Museu de Granollers. Agrupació Excursionista de Granollers. 1991.
- TERRADAS, J. i RODA, F. *Deu anys de recerca als ecosistemes del Montseny*. Vols. I-II. Universitat Autònoma de Barcelona, 1988.